

Politiškumas, ideologija ir žodžio laisvė ontologinėje globalaus pasaulio būklėje

TAUTVYDAS VĖŽELIS

Vilniaus Gedimino technikos universiteto Filosofijos ir kultūros studijų katedra, Trakų g. 2, Vilnius, Lietuva
El. paštas tautvydas.vezelis@stud.vilniustech.lt

Šiame apžvalginiame straipsnyje mėginama suprasti politiškumo, ideologijos ir žodžio laisvės santykį ontologinėje šiuolaikinio globalaus pasaulio būklėje. Žodžio laisvė reiškiant savo nuomonę pripažįstama pagrindine žmogaus teise Jungtinių Tautų Organizacijoje. Kita vertus, tai neatsiejama nuo pareigų ir atsakomybės tiek kitam žmogui, tiek visuomenei. Demokratija apeliuoja į visuotines žmogaus teises, įskaitant žodžio laisvę. Demokratiškas laisvių rezultatas yra posttiesos (*post-truth*) situacija, kai nebeegzistuoja pagrindinės žmogaus teisės ar laisvės, o vietoj jų toleruojamos įvairios pažiūros, kurios būna ir agresyvios, ir manipuliacinės. Diagnozuojant šiuolaikinę ontologinę pasaulio būklę, mėginama ieškoti problemų įveikos perspektyvų.

Raktažodžiai: demokratija, laisvė, ideologija, politika, posttiesa

---

ĮVADAS

2022 m. vasario 3 d. įvyko Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus, Vilniaus Gedimino technikos universiteto Filosofijos ir kultūros studijų katedros ir Lietuvos socialinių mokslų centro organizuojama konferencija „Politiškumas, ideologija ir žodžio laisvė filosofiniu, sociologiniu ir komunikaciniu požiūriu“. Konferenciją organizavo Tomas Kačerauskas (Vilniaus Gedimino technikos universitetas), Arvydas Virgilijus Matulionis (Lietuvos mokslų akademija), Sarmitė Mikulionienė (Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas), Vytis Valatka (Vilniaus Gedimino technikos universitetas) ir Aurika Bagdonavičienė (Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyrius).

Vienas konferencijos organizatorių T. Kačerauskas kvietime pažymėjo, kad žodžio laisvė reiškiant savo nuomonę pripažįstama pagrindine žmogaus teise Jungtinių Tautų Organizacijoje. Kita vertus, tai neatsiejama nuo pareigų ir atsakomybės tiek kitam žmogui, tiek visuomenei. Žodžio laisvė neturi būti naudojama neapykantai ar net karui kurstyti rasistiniais, nacionalistiniais ar homofobiniais išpuoliais. Balansuojant tarp šių pakraščių išskyla politinę įvairovę demokratinėje visuomenėje liudijančios ultrakairiosios arba ultradešinėsios ideologijos, dreifuojančios link pliuralizmo ir cenzūros deficito, kuris galiausiai palaidoja pačią demokratiją. Tai rodo autokratiškas tendencijas iškilimas kai kuriose Vakarų šalyse, kai žiniasklaida sutelkiama vienos ideologijos rankose. Demokratija apeliuoja į visuotines žmogaus teises, įskaitant žodžio laisvę. Kita vertus, demokratiškas laisvių rezultatas yra

posttiesos (*post-truth*) situacija, kai nebeegzistuoja pagrindinės žmogaus teisės ar laisvės, o vietoj jų toleruojamos įvairios pažiūros, kurios būna ir agresyvios, ir manipuliacinės.

Konferenciją pradėjęs akademikas Vytautas Nekrošius kalbėjo apie tai, kad demokratija ir atvira visuomenė negali būti be šnekėjimosi ir mokėjimo šnekėtis. Kiekvienas pasikalbėjimas, kaip kurti demokratinę visuomenę, mums yra labai svarbus. Vakarų visuomenės taip pat kūrėsi ne per dieną, taigi, akademiško manymu, ir taip jau nuveikėme nemažai. Todėl diskutuojant apie tai, kaip girdėti vienas kitą, kaip išmokti medijose bendrauti ir t. t., yra be galo svarbios. V. Nekrošius palinkėjo gerų ir vaisingų diskusijų, daug įvairiausių minčių, ir teigė tikintis, kad ir kaip kiekvienas pasišnekėjimas, ši konferencija taip pat duos savo lašą į mūsų visuomenės brandžios demokratinės visuomenės kūrimą.

POSTTIESA, HIPERTIKROVĖ IR ŽODŽIO LAISVĖ

A. V. Matulionis pranešime „Posttiesa pagrįsta politika“ pirmiausia pažymėjo, kad nuvertintos tiesos samprata gali būti svarbi nagrinėjant socialinių sistemų sąveiką. Primindamas pirmines posttiesos sampratos prasmes, pranešėjas pateikė kai kuriuos šiuolaikinės globaliosios politikos kritikos pavyzdžius. Kaip tvirtina Lee McIntyre'as (2018), pirmą kartą ši sąvoka buvo paaiškinta 2016 m. Oksfordo žodyne. Tai buvo tam tikra reakcija į labai plačiai vartojamą sąvoką, apibūdinant to meto įvykius – pasibaisėtinais klaidinančių faktų pateikimą, akivaizdžių įrodymų nepaisymą, atvirą melą komentuojant įvykius balsavimo už „Brexit“ ir JAV prezidento rinkimus metu. Šiame žodyne aiškinant sąvoką „*post-truth*“ apibrėžiama būseną, kai aplinkybės, objektyvūs faktai, formuojant visuomenės nuomonę, lemia mažiau nei apeliavimas į emocijas ir asmeninius įsitikinimus. Šiame apibrėžime žodis „*post*“ vartojamas ta prasme, kad tiesa jau yra užgožta ir tarsi nebereikalinga. Pasak L. McIntyre'o, daugelis filosofų šį žodį sieja su kova, tačiau pažymėtina, kad tai yra daugiau nei akademiniai svarstymai. Pranešėjas kalbėjo apie tai, kad šiuolaikinėje globalioje pasaulio politikoje tiesos nuvertinimas yra vis stiprėjanti tarptautinė tendencija. Atsiranda vis daugiau bandymų iškreipti tikrovę, grindžiant ją savo nuomone, o ne atvirkščiai, nuomonę grįsti faktu. Taip įsigali nuostata, kad faktus bet kada galima iškreipti.

Alvydas Jokubaitis pranešime „Mokslinis politikos žudymas“ toliau plėtojo temą, kuriai skyrė daug dėmesio ir ankstesniuose savo akademiškuose darbuose (2008; 2016; 2017; 2018). Pranešėjas pasirėmė prancūzų teoretiko Jeano Baudrillardo (2002) žodžiais, kad „mokslas niekuomet nesiaukoja, jis tik žudo“. Šis autorius kalbėjo apie išnykusias kultūras tyrinėjantį etnologijos mokslą. Jo požiūriu, etnologija pagrįsta pažinimo objekto išnykimu. Tačiau tai tinka ir kitiems istoriniams mokslams, tarp jų ir empiriniam politikos mokslui. Socialinis mokslas, įskaitant politinį mokslą, yra dar radikalesnis žudikas. Jeigu politikos mokslininkai tobulai įgyvendintų savo tikslą ir turėtų vien tik politikos mokslą, tai sunaikintų politiką. Iki tobulumo privestas empirinis politikos mokslas sunaikintų savo objektą. Tarp kitų dalykų pirmiausia dingtų moderniosios politinės ideologijos. Mokslinė vadinama politika reikštų jos pabaigą. Vienintele pagrįsta ideologija taptų scientizmas. Pamėginę įsivaizduoti politinio mąstymo pagrindu virtusį politinį mokslą, turėtume kalbėti apie politikos pabaigą. Mokslininko manymu, politikos naikinimas vyksta jau dabar, nors kol kas tai mažai pastebima. J. Baudrillardo aptariamai etnologai mano padedantys išsaugoti nykstančias kultūras ir taip atliekantys svarbią misiją. Savo ruožtu, politikos mokslas neleidžia kalbėti apie kokią nors misiją, nes yra savo objekto naikintojas. Norėdami išlikti, politikos mokslininkai privalo niekada neišsivadėti savo tikslo. Jie turi žadėti naujas pažinimo pergales, tačiau jos negali būti per

didelės, nes peržengus tam tikrą ribą lauktų didelis pralaimėjimas. Pranešime siekta paneigti politikos mokslininkų manymą, kad jie atstovauja vieninteliui patikimam politikos pažinimui. Idėmiau pažvelgus galima matyti, kad politikos mokslininkai svarbūs tik šalia jų esant nemokslinei politikai. Privestas iki tikslo įgyvendinimo, modernusis politikos mokslas sunaikintų politinį gyvenimą. Buvo keliamas klausimas: kas atsitiktų, jei mokslas taptų vienintele politikos pažinimą formuojančia jėga? Šis iš pirmo žvilgsnio nepagrįstas klausimas padeda suprasti galimus pavojus. Visuotinis politikos mokslo išsigalėjimas politikoje reikštų politikos objekto žudymą, todėl norint to išvengti būtina aiškiai suprasti mokslinio politikos teorizavimo ribas ir jų kiek įmanoma griežčiau laikytis. Į politikos filosofų ir mokslininkų ginčą galima žvelgti iš neįprastos perspektyvos, politikos mokslą suprantant kaip politikos filosofiją, t. y. politikos pakaitalų virtusį mokslą. Mokslininkai jau dabar gyvena politikos sumokslinimo viltimis, todėl nesunku įsivaizduoti šios utopijos įgyvendinimą. Sunku būtų suprasti politikos mokslininką, kuris nesijaustų prisidedantis prie mokslo valdomos, todėl neišvengiamai pažangios, politikos kūrimo. Tikėjimas mokslu jau seniai yra tapęs politine norma. Tai prasidėjo jau nuo Niccolò Machiavello ir Thomo Hobbeso samprotavimų apie būtinybę laikytis tikrovės ir valstybės prilyginimo mechanizmo. Modernieji politikos mokslininkai dar iki sociologijos sukūrimo atvirai norėjo būti socialiniais inžinieriais ar technologais. Tačiau politikos mokslų išsigalėjimas pirmiausia reikštų pačios politikos demoralizaciją. Tai būtų nuoseklus mokslininkų neutralumo vertybėms padarinys. Propaguodami neutralumą vertybėms, politikos mokslininkai turi atsiriboti nuo moralės. Tai suvokiama kaip pažinimo objektyvumo sąlyga. Mokslininkai tyrimo metu turi vertinti politiką be moralinių įsitikinimų. Tai reiškia patriotizmo, pasiaukojimo ir ištisybės keitimą matavimais, skaičiavimais ir hipotezėmis. Metodiskų mokslų tyrinėjimo pasaulyje nėra to, ką Immanuelis Kantas vadino praktiniu protu. Tai, anot A. Jokubaičio, veda Friedricho Nietzsche's buvimo anapus gėrio ir blogio kryptimi. Kitaip tariant, mokslo principais formuojama politika paradoksaliai atitinka mokslą kritikuojusio F. Nietzsche's požiūrį į moralę. Tas, kuris sako, kad nori būti anapus gėrio ir blogio, yra apibūdinamas kaip amoralus. Tačiau tai negaliojotų mokslinei politikai, nes neutralumas moralei yra būtina moksliskumo sąlyga. Mokslininkai paprastai teigia, kad jie yra neutralūs tyrimo metu, o ne iki jo pradžios ar jam pasibaigus. Tačiau bandant įsivaizduoti mokslo formuojamą politiką, ši sąlyga negaliojotų. Mokslu grindžiama politika reikalauja visiško neutralumo ir nešališkumo. Tai reiškia, kad ji neleistų būti piliečiu, priklausyti tautai, išsipareigoti valstybei ir išpažinti kokią nors politinę ideologiją. Taigi politikos mokslas yra paradoksalus dalykas, nes, nuosekliai įgyvendintas, jis sunaikintų politiką. Todėl mokslas visada išlieka ribotas ir būtinai turi palikti erdvę savo oponentui – nemokslinei politikai.

Tomo Sodeikos pranešime „Žodžio laisvė posttiesos epochoje“ buvo aptariama situacija, kuri radosi po to, kai tokių propagandos teoretikų kaip Walteris Lippmannas (1919; 1920) ar Edwardas S. Bernaysas (2021) XX a. pirmojoje pusėje darbuose išplėtotą komunikacijos technologijų sampratą atskleidė galimybę manipuluoti pačiais tiesos kriterijais. Ko gero, šiuolaikinės komunikacijos priemonės šią galimybę tobulai realizavo. Atrodo, kad jau esame visiškai pripratę prie minties, jog gyvename posttiesos epochoje, kurioje žodžio laisvė – viena pamatinių demokratinės santvarkos vertybių! – pati yra tapusi manipuliacijos priemone.

Medijų antropocenas įvairiais technologiniais būdais užvaldo žmonių sąmonę. Tad kyla esminis klausimas – ką reiškia laisvas žmogaus apsisprendimas bei sprendimas, ir kaip jis įmanomas? Šiuolaikinės visuomenės valdymas ir priežiūra vis labiau sualgoritminami, žmogui nebetenkanti galimybių viešumoje veikti politiškai savarankiškai ir atsakingai. Algoritminimas ir vadinamojo dirbtinio intelekto diegimas naikina asmeninę atsakomybę. Tai skatina svarstyti

apie demokratijos turinį ir jos ateitį naujomis sąlygomis, kai įvairiausių lygių rinkimuose jau dabar 25–30 proc. rinkėjų balsų laiduoja didžiųjų internetinių korporacijų ir jų palaikomų socialinių tinklų parama. Tos korporacijos tampa esminiais „ideologinio fronto“ veikėjais.

Nepriklausomas tyrėjas Edvardas Šidlauskas pranešime „Visuomenės sutartis hipertikrovės sąlygomis“ apžvelgė naujųjų laikų atstovaujamojo demokratijos atsiradimo sąlygas. Pirmiausia aptarta Jeano-Jacqueso Rousseau'o demokratinės respublikos, atsirandančios visuomeninės sutarties pagrindu, teorija. Prigimtinės žmogaus laisvės, kai žmogus susiduria su būties iššūkiu, kuris viršija jo pajėgumus, galimybės yra per menkos įveikti tam tikrus iššūkius. Tada žmonės išranda tokius dalykus kaip politinė struktūra, politinius darinius. Visuomenė buriasi į bendriją, kad, suvienijusi savo jėgas, įveiktų tuos iššūkius. Taip, anot jo, atsiranda visuomeninė sutartis. Kad visuomenė būtų demokratiška, sprendžiant bendrus dalykus visiems turi galioti tos pačios taisyklės. Aptardamas politinę būklę, pranešėjas rėmėsi J. Baudrillardo (2009) hipertikrovės sąvoka ir iškėlė klausimą: „Kai individas prabyla ne vienu, bet tūkstančiais balsų, kai balsai, galiausiai, nebeturi aiškaus referento – ar šmėkloms vis dar reikalinga demokratija?“

POLITIKA DEMOKRATIJOS SĄLYGOMIS

T. Kačerausko pranešime „Ar suderinamas politinis korektiškumas su žodžio laisve?“ nagrinėti politinio korektiškumo teigiami ir neigiami aspektai. Galima paminėti, kad autorius politinio korektiškumo ir žodžio laisvės temas nagrinėjo kituose kontekstuose – analizuodamas Žaliojo tilto skulptūrų pašalinimo aplinkybes (Kačerauskas; Baranovskaja 2021), tiesos klausimą komunikacijoje (Kačerauskas 2020), etinius klausimus komunikacijoje (Kačerauskas 2019) ir perspektyvizmo klausimus (Kačerauskas 2018). Atsigręžiant į politiško ištakas, teoretikas analizuoja politinio (ne)korektiškumo apraiškas demokratijos sąlygomis. Politinio (ne)korektiškumo klausimas iškyla demokratinėje aplinkoje dėl trijų dalykų. 1. Demokratija – daugumos valdžia – reikalinga kompensacinių mechanizmų mažumų atžvilgiu. 2. Politinis korektiškumas taikytinas bet kuriam politinių laisvių turėtojui, kuris yra renkantis ir renkamas demokratinėmis sąlygomis. 3. Pats svarstymas dėl politinio korektiškumo iškyla pakankamai demokratinėje laisvo žodžio aplinkoje. Tai, kas politiškai korektiška ir nekorrektiška, priklauso nuo šalies socialinių aplinkybių, kultūrinių tradicijų ir kalbos vartojimo ypatybių. Demokratija yra ta aplinka, kurioje tiek demaskuojami politinio nekorrektiško atvejai, tiek falsifikuojama pati politinio korektiškumo dogma. Parodoma, kad ši turi ir ideologinį aspektą.

Kalbėdamas apie koliziją tarp politinio korektiškumo ir žodžio „laisvė“, pranešėjas tarsi pratęsė anksčiau kalbėjusių prelegentų mintis, pirmiausia pristatydamas temos apibrėžimą, kontekstą ir bendrus klausimus. Politinio korektiškumo apibrėžimų yra daug ir įvairių, tačiau bene tinkamiausią pasiūlė norvegų mokslininkas M. N. Arenstadas, kalbėjęs, kad tai yra vengimas išraiškos formų, kurios įžeidžia socialiai pažeidžiamas grupes. Kai kalbame apie politinį korektiškumą, turime galvoje kitataučių, kitos socialinės pakraipos, lyties, rasės, net kitokio gyvenimo būdo žmonių diskriminaciją, tiksliau, tos diskriminacijos užkardymą. Visi žinome tam tikrus žodžius, kurie viešojoje erdvėje laikomi nepageidaujamais, kaip antai „negras“, kalbant apie rasinius dalykus, pavyzdžiui „čigonas“, kalbant apie tautinius dalykus, moteris žemina iš lietuvių liaudies dainų atėjęs žodis „mergužėlė“, neturėtume vartoti žodžio „senis“, nes tai žemina senjorus. Iš čia kyla daug įvairių klausimų. Pirmiausia, ar politinis korektiškumas nėra asimiliavimo praktikos „pažadas“? Ar siekis neįžeisti kitamintį neatspindi siekio juos padaryti tokius kaip mes? Ar šis geidžiamas vienodumas nėra kliūtis

apskritai plėtotis visuomenei, kurios plėtrą būtent ir užtikrina įvairovė ir tam tikros socialinės įtampos? Ar politinis korektiškumas nėra tik socialinių konfliktų maskuotė? Ar siekdami homogeniškos, vienodos visuomenės nesikėsiname (arba atvirkščiai, kėsিনamės) į mažumų teisę būti kitokiomis? Paskutinis keliamas bendras klausimas – ar bendroji teisė dėl politinio korektiškumo išreiškia vertybių prievartą, ar priešingai – išreiškia prievartos vertybę? Pastaruoju metu daug kalbama apie vertybes politikoje. Galbūt viena tokių vertybių yra bausti tuos, kurie kalba ne taip, kaip įprasta, ne taip, kaip sunorminta. Šiame kontekste iškyla klausimas, kas yra tas politinis nekorektiškumas – ar tai yra integralumo siekis ir intelektualinė drąsa? Donald'o Trumpo atveju, ar tai yra siekis suvienyti tam tikrus žmones, kurie nepritaria tam norminimui, ar tai yra intelektualinė drąsa, už kurią vėliau atlygina rinkėjai savo balsais? Taip pat kyla klausimas, ar politinis korektiškumas nėra dar viena dogma ar ideologija? Kyla kolizija, susidūrimas tarp politinės žodžio laisvės ir politinio korektiškumo. Jeigu žmogui primetama norma kalbėti vienaip, o ne kitaip, suprantama, kad yra ribojama žodžio laisvė. Kyla klausimas: jeigu sunorminta kalba nesena, tai galbūt politinis korektiškumas – tipinis nekūrybinos politinės retorikos aspektas? Ir šis politinis nekorektiškumas galbūt kaip tik provokuoja nekūrybiškumą, tam tikras jo formas? Kas tuomet nutinka su tolerancija? Kalbant apie politinį korektiškumą, visada pabrėžiama tolerancija. Tada kyla klausimas, kaip dėl tolerancijos politiniam nekorektiškumui? Ar politinis korektiškumas galiausiai tėra tik kalbos reikalas?

Kalbėdamas apie santykį tarp demokratijos, politiškumo ir politinio korektiškumo, pranešėjas priminė, kad politiškumas kilęs iš graikų polio tikrovės, kai antikiniai piliečiai viešai sprendavo dėl bendro miesto-valstybės valdymo reikalų. Kalbant apie antikinę demokratiją, viešasis reikalas įmanomas tik puoselėjant bendros valstybės, kurioje įmanoma laisvai veikti, idėją. Jeigu nėra laisvės, tai nėra ir politiškumo (ir atvirkščiai). Kaip minėta pirmiau, kalbant apie politinį korektiškumą, svarbūs trys dalykai: 1. Demokratija yra daugumos valdžia, todėl yra būtini kompensaciniai mechanizmai mažumų atžvilgiu. 2. Politinis korektiškumas taikytinas bet kuriam politinių laisvių turėtojui, kuris yra renkantis ir renkamas demokratinėmis sąlygomis. 3. Pats svarstymas dėl politinio korektiškumo iškyla pakankamai demokratinėje laisvo žodžio aplinkoje. Priešingu atveju gyvename nebe demokratinėje, bet postdemokratinėje visuomenėje. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad politiškai korektiška (ar nekorektiška), priklauso nuo šalies socialinių aplinkybių, kultūrinių tradicijų ir kalbos vartojimo ypatybių.

Politikos problemas akademinuose darbuose (2006; 2012; 2020) analizuojanti Nida Vasiliauskaitė savo pranešime „Demokratijos pabaiga: nebe klaustukas, taškas“ pirmiausia aptarė „pabaigos“ temą, kuri filosofijoje eskaluojama ne vieną dešimtmetį. Ji turi blogą reputaciją, nes filosofai nuolat kalba apie „istorijos pabaigą“, „autoriaus pabaigą“, „meno pabaigą“, „filosofijos pabaigą“ ir t. t. Pranešėjos požiūriu, kas iš tiesų pagaliau pasibaigė, tai žodžio laisvė, asmens teisės, liberalizmas, diskusijos, žiniasklaida, demokratija, gal netgi mokslas – kaip tik todėl „pabaigos“ tema pagaliau nutyla: tai įvyko, tai tapo tikra, o mums, filosofams, „tikrumas“ vis dėlto kelia šypseną. Akademikė kėlė klausimą, ar ši situacija yra empirinė ar filosofinė.

Pastebėjusi, kad prieš tai kalbėjęs T. Kačerauskas iškėlė klausimą apie šliaužiančią lingvistinę diktatūrą, prelegentė konstatavo – ji ne tik kad šliaužia, bet jau ir atšliaužė. Ir ne tik lingvistinė, bet pati tikriausia diktatūra. Mes esame groteskiškoje situacijoje: pasaulis už langų, jame kažkas vyksta, kažkas labai lemtingo ir susijusio su tuo, ką čia dabar šnekame, tačiau mes svarstome demokratijos, žodžio laisvės, komunikacijos problemas ir panašius dalykus taip, lyg čia būtume prieš keliolika ar kelerius metus vis tos pačios demokratijos sąlygomis; lyg ir nieko nevyktų, nieko nebūtų, lyg tai, kas vyksta, nebūtų susiję su tuo, ką darome, kaip egzistuojame apskritai; sužinome, kad pabaigą pakeičia kita pabaiga, bet suprantame,

kad nors viskas seniai baigėsi, iš esmės niekas nesibaigė. Mes prie to amžino fono pripratome. Tačiau niekas ta pabaiga nebetiki. Tas pabaigos paskelbimas ima nieko nebekeisti, nes, kad ir kas baigtųsi, gyvename kaip anksčiau. Baigėsi menas, tačiau menininkai tebėra, baigėsi filosofija, bet filosofai ir toliau sėdi katedrose, baigėsi istorija, tačiau ji ir toliau pasakojama. Transliuojami pranešimai, kad nebegalima kaip anksčiau filosofuoti klasikiniu būdu, kad tai nebeįmanoma, nebegali vaizduoti I. Kanto, netgi jei tam turėtum potencialo, nes mes suprantame, kad tai nebeįmanoma. Tikėjimas ir netikėjimas vienu metu tampa kažkokia keista kilpa. Negalima kaip anksčiau, bet tas „negalima“ yra kabutėse. Kartu dar viena akademinė savaime suprantamybė ta, kad neįmanomas „heidegeriškas“ įvykis, tas momentas, kuris atveria naujas būties modelių galimybes, leidžiančias sustyguoti viską visai kitaip; tęsiasi tas amžinas dabar, vienu metu, tas „bodrijariškas“ teiginys, kad niekaip kitaip negali būti. Negali būti taip, kad mes iš tos post / post / post pelkės išsikapanotume, kad kažkas galėtų prasi-dėti radikaliai ar esmingai naujo. Mes tuo nebetikime. Vadinasi, nebetikime ir pabaiga, nors nuolat apie ją kalbame. Bet štai jau dabar, gal jau prieš porą metų, tai ėmė ir įvyko. Išoriškos akademijos pagaliau objektyviai (kiek apie objektyvumą iš viso prasminga kalbėti) pasibaigė iš tikrųjų, o ne kokiame nors rezonansiniame tekste – tiesiog pasibaigė. Žodžio laisvė, žmogaus teisės, liberalizmas, diskusijos, žiniasklaida kaip žiniasklaida, visa tai apimanti demokrati-ja ir, be abejo, mokslas, turintis tradicinio autoriteto reputaciją, gana pagrįstai virto pa-juokos objektu. Visų šių dalykų jau visai nebėra, arba jų tuoj nebus, arba jie, jeigu nepanaikinti įstatymais, iš esmės virto savo antipodais. Jeigu žiniasklaida yra ne tik visuome-nės informavimo šaltinis, bet ir tas kanalas, kuris siūlo pagrįstas įvykių versijas, kviečiantis galinčius ar turinčius ką pasakyti kalbėtojus, pristatančius įvairias galimas pozicijas – tokios žiniasklaidos nebėra. Ji nebesislepdamą tampa propagandine, atvirai meluojanti, dezinformuojanti, šalinanti kitokias pozicijas (tiesiog neduodant eterio), arba vietoj jų parenkama kažkas labai odiozinio, neadekvataus. Tarkim, surežisuotos, apsimestinės diskusijos (ten niekas nediskutuoja, nes diskusijoms kelias iš karto užkirstas, o atsakymai iš karto yra parenka-mi ir pritempti). Visa tai nėra žiniasklaida, o paprasčiausia propaganda. Mokslas, apie kurį šiandien visi kalba, nėra mokslas. Liberalizmas virsta veiksmožodžiu, nors formaliai tebėra, ir panašiai. Mūsų akyse pasikeitė ištisas socialinis, politinis, intelektualinis gyvenimas, vis dar apsimetame, kad gyvename toje liberalioje demokratijoje, kur yra akademinė terpė, žo-džio laisvė, tačiau mes jos nebeturime. Politiškumo gairės tėra tik ledkalnio viršūnė. Tai įvy-ko mums net nepastebint, kartu tvyro tokia atmosfera, kur patys sau sakome, kad negali būti, jog tai įvyko. Valstybės tebesivadina liberaliomis demokratijomis, tačiau tai ir toliau yra žo-džiai, kuriuos kažkas gina; tas pats pasakytina apie politinį korektiškumą, nevyriausybines organizacijas. Valstybė vis dar užsako mokymus joms, medijose toliau žaidžiama žiniasklai-da, jos vadinasi, pvz., nacionaliniu transliuotoju, nors iš tikrųjų yra partinės. Oficialiai vyks-ta kažkas panašaus į gyvas, viešas, akademinės diskusijas, nors tai iš tikrųjų yra montažai. Kadangi mokslo prestižas akivaizdžiai yra milžiniškas, juo tiki net ir plačioji visuomenė, net ir tie, kurie su juo nieko bendra neturi, atrodo, kad tarsi nieko ir neįvyko, tarsi įjungtas filo-sofams gerai žinomas režimas „tiesos nėra, viskas priklauso nuo interpretacijos, tiesos nėra, viskas priklauso nuo to, kaip pažiūrėsimė“. Tokią ontologinę būklę galima sulyginti su geto teatru, Trečiojo reicho metų pramoga. Trečiojo reicho aukų perspektyvos gete buvo gana aiškios, bet greta egzistavo pramogos, vietinis paštas, tam tikros institucijos, giedamos gies-mės ir atliekami vaidinimai, todėl atrodė, kad gyvenimas tęsiasi. N. Vasiliauskaitės požiūriu, mūsų dabartinė situacija yra panaši į buvusią geto teatre. Mūsų šiuolaikiniame pasaulyje daugeliui filosofų tokios sąvokos kaip „objektyvumas“, „tikrumas“ kelia šypsena, intelektualų

pasauliui jos tampa svetimos. Konferencijose diskutuojamas politiškumas, ideologijos, žodžio laisvė universitetuose skamba jau visiškai groteskiškai. Kalbant apie universitetą, valstybę ir kalėjimą filosofiniais aspektais, turime prisiminti Michelį Foucault, kuris rašė, kad modernybės institucijų logika yra gimusi kalėjime, panoptikone, kad ligoninė, fabrikas – visos pagrindinės modernybės institucijos – paremtos ta pačia vidine kalėjimo logika, kuri jose išsiskleidžia. Jeigu kažkada tai galėjo atrodyti tik įdomia teorija, šiandien jau būtų nebeįmanoma nuneigti tiesioginio panašumo tarp mokyklos, universiteto ir kalėjimo. Situacija tampa net ne filosofinė, o empirinė. Kita vertus, filosofai yra tie, kurie žino, kad plikų faktų be suvokėjo nebūna, vadinasi, jokia politinė situacija negalima be teorinės ar filosofinės, kuri ją parengia, neutralizuoja sąmonę. Taigi, aklumas, nejautrumas visada turi filosofines, psichologines priežastis. Viena jų yra būtent šis įprastumas prie šios post / post / post epochos, kada būtent suveikia tas „melagio efektas“, jeigu pagaliau niekas nebetiki tu, ką prieš kelis dešimtmečius signalizavo Gillesas Deleuze'as (1972; 1980; 2012) ir M. Foucault (1972; 1998a; 1998b; 2020) – tada tai pagaliau groteskiškai ima ir realizuojasi. Kita šiandien kylanti problema yra tam tikras tekstinis nukrypimas, nujautrinimas, smurto ir prievartos devalvacija, kurie iškyla kai kuriuose poststruktūralistiniuose diskursuose. Mes įpratome kalbėti (pvz., klausantis Slavojaus Žižeko), kad egzistuoja simbolinis, struktūrinis smurtas, yra visokių netiesioginių smurto formų, pavyzdžiui, net prekybos centras yra tam tikra smurto forma, nes mus spaudžia vartotojų visuomenė; tampa įprasta (ypač tarp kairiųjų intelektualų) smurtą ir prievartą aptikti atrodytų nekaltuose kasdienybės veiksmuose. Tas pats neapykantos kalbos reguliavimo troškimas kyla iš to, kad, pasirodo, galima įžeisti kitą koku nors žodžiu, pvz., „senis“, ir tam reikia taikyti baudžiamąsias sankcijas. Tokioje ontologinėje būklėje pradeda žeisti viskas – žodžiai, juokeliai, parodomos prekės, apšvietimas gatvėje, viskas apskritai žeidžia, ir taip tampame nejautrūs gebėjimui atskirti tikrai realių ir brutalią prievartą, kuriai iš tikrųjų turi būti taikomos sankcijos. Nes jeigu žmogus pradeda gyventi pasaulyje, kuriame yra kapitalistinė prievarta ir viskas žeidžia, galiausiai nebelieka didelio skirtumo tarp to pasaulio ir Aušvico, tampa nebeaišku, kuo tai skiriasi. Ta pati problema iškyla ir feministiniuose diskursuose, kuriuose nebematomas skirtumas tarp brutali, fizinės, seksualinės prievartos, ir paskui tai tampa mažesne problema nei tai, kad kažkas kažkur pajuokavo ar papasakojo anekdotą. Akivaizdu, kad didelė intelektualiosios visuomenės dalis įprato prie smurto sąvokos devalvacijos ir nutiko paradoksalus dalykas – bejautrėdami viskam tampame nebejautrūs, nepastebime pačios brutaliausios prievartos. Po Antrojo pasaulinio karo globaliame pasaulyje eskaluojamas „geras tonas“, nuolat skelbiama, kad reikia prižiūrėti, jog nepasikartotų Aušvicas. Tačiau tyrinėjant Vakarų filosofijos teorijas paaiškėja, kad, pasak Karlo Raimundo Popperio (2008), net Platonas kaltas dėl Aušvico, kaltas Vakarų racionalumas, gal klasikinis mąstymas, gal baltieji vyrai, gal dar kažkas. Intelektualai, nuolat kalbėdami apie tuos įvykius, įvairiomis formomis juos tyrinėdami, apie juos rašydami, klausdami, kiek juose yra to antisemito ar kokio nors kito formalisto, praranda tų įvykių skirtį ir specifiką. Akademiniam pasaulyje feministės pradeda kalbėti, kad žmogaus kūnas jam nepriklauso, kad egoistiška ir kapitalistiška taip mąstyti. Todėl atrodo, kad kasdienybėje psichologiškai gyvename tame pačiame Trečiajame reiche, šį darbą atlieka visa kapitalistinės visuomenės kritika. Iš čia kyla didelis pavojus, kad, pavyzdžiui, matant aplink save monstrišką kapitalistinį vartotojiškumą, pradėdama galvoti, kad visai gerai yra atimti tas vartojimo galimybes, privačią nuosavybę, teisę į privatumą. Pasak pranešėjos, tokie pavojai yra šiuolaikinės visuomenės iššūkiai, kuriuos esame pajėgūs diagnozuoti, bet kol kas esame neįgalūs siūlydami kokius nors sprendimus.

SOFISTIKA, LOGOLOGIJA IR POLITIŠKUMAS

Lina Vidauskytė pranešime „Sofistika, logologija ir politiškumas“ nagrinėjo minėtas paraleles ir jas susiejo su šiuolaikine politiškumo, politkorektiškumo problematika. Kalbėdama apie šiandienos situaciją, kai žodžio laisvė nors ir postuluojuama, bet menkai užtikrinama, pranešėja tvirtino, kad verta dar sykį prisiminti politikos, politiškumo principus, kuriuos kadaise suformulavo sofistai. Kai sakoma, kad „žodžio laisvė“ menkai užtikrinama, turima omenyje ir vadinamasis politkorektiškumas, kuris, iš esmės, yra lingvistinio pobūdžio, t. y. draudžiama vartoti tam tikrus žodžius. Panašiu principu veikia ir vadinamoji atšaukimo kultūra. Neretai galima išgirsti ir teiginius, kad politkorektiškumas yra viso labo retorika, t. y. kažkas nerimto, nereikšmingo ir pan. Tačiau retorika nėra nereikšmingas dalykas. Čia taip pat galime įžvelgti kelias įdomias paraleles ne tik su antikiniu sofizmu, bet ir su šiuolaikine sofistikos recepcija. Parmenidas savo poemoje „Apie prigimtį“ suformuluoja pagrindinę problemą, kuri vėliau taps kertine ir politikoje. Visuotinai žinoma, kad Deivė jam „uždraudžia“ eiti nebūties keliu. Būtis, nepaslėptis taps kertiniais filosofijos (taip pat ir ontologijos) pamatais, kuriuos vėliau perims Martinus Heideggeris. Sofistai (Gorgijas ir Protagoras) parodė, kad būtis yra viso labo kalbos efektas (kaip ir nebūtis), o visų dalykų matas yra žmogus (esamų ir nesamų). Tai reiškia, kad vietoj „ontologijos“ turime „logologiją“ (Novalio pasiūlytas terminas). Kitaip tariant, sofistų politiškumo sampratos esmę sudaro „logos“.

Sofistai parodo, kad demokratijoje visi turi teisę kalbėti, bet išgirstame ir priimame tik geriausią nuomonę (konsensusas). Savo ruožtu, filosofai dažnai nori girdėti tik tai, ką jie patys teigia. Tai yra paradoksas, nes filosofija (sokratinis metodas yra dialogas, klausimai ir atsakymai) lyg ir klausosi kito, kitokio kalbėjimo. L. Vidauskytės požiūriu, K. R. Popperis (1998) įtikinamai atskleidė, kur veda Platono valstybė – ji tampa totalitarine.

Žilvinas Svigaris pranešime „Išeitis iš neoliberalios demokratijos krizės: nuo biopolitikos prie save kuriančios visuomenės“ pirmiausia išreiškė nuogaštavimus, kad mažėja vilties, jog mokslas pasiūlys kokį nors teorinį modelį, kuriuo remiantis būtų išspręstos visos politinės problemos. Eksperimentai negali pakeisti pačių piliečių, ne piliečiai turi dalyvauti sprendžiant savo problemas. Tačiau šiuolaikinėse atstovaujamosiose demokratijose tai nėra viskas taip paprasta, nes yra didelis atstumas tarp piliečių ir politikų. Kitas labai trukdantis veiksnys yra neoliberalistiniai procesai, kurie iš ekonomikos persikelia į politiką. Akademikas mėgino svarstyti šiuolaikinių renkamųjų demokratijų rehabilitacijos galimybes, pasitelkdamas tiesiogines demokratijos elementus. Visose šiuolaikinėse renkamosiose demokratijose neoliberalistiniai procesai su visa rinkos ideologija ir klasiniu susiskaldymu iš ekonomikos persikėlė į politiką ir tapo nauja norma. Problema čia atsiranda ne tik dėl to, kad išrinktas politinis elitas nebelaiko savęs eiliniaisiais piliečiais, bet ir dėl to, kad pats pilietis susitaikė su ekonominiiais rodikliais matuojamos minios statusu. Kitaip tariant, piliečiai Vakarų pramoninėse šalyse paversti ištekliais ir manipuliavimo objektu ne tik ekonomine, bet ir politine prasme. Be to, demokratijose daugėja populizmo, politikai įsimiklino panaudoti visuomenėje esančius nesutarimus pačiai visuomenei skaldyti, supriešinti ir poliarizuoti. Skaldymo ir valdymo pleištai tampa pagrindiniais politikų įrankiais. Tačiau galima kelti klausimą, kas čia vyksta iš tikrųjų? Ar visuomenė galiausiai išsprendžia rūpimus klausimus? Ar vis dėlto pačius klausimus politikai eskaluoja tik pačiai visuomenei supriešinti ir savo politiniam kapitalui kaupti? Akivaizdu, kad politikams labiau reikalingas klausimų eskalavimas, o ne sprendimai, todėl neatsitiktinai neišsprendžiamų klausimų sąrašas visose Vakarų demokratijose ilgėja. Nepasitenkinimas demokratija auga visame pasaulyje. Daugumoje Vakarų šiuolaikinių demokratijų stiprėja piliečių pasyvumas, fragmentuojasi, ar, tiksliau, nyksta pilietinė visuomenė, plinta demokratinis skepticizmas.

Politinis elitas vis labiau formuoja pilietinę visuomenę kaip pasyvią, o ne aktyvią demokratijos instituciją. Pranešėjas kėlė klausimą, kaip tokiomis sąlygomis, ir ar apskritai, įmanomas politikų ir visuomenės sujungimas bei sveikų demokratinų procesų atkūrimas? Jau Platonas pastebėjo, kad pagrindinis valstybės valdovas yra įstatymas, o pats valdovas yra įstatymų tarnas. Svarbu pabrėžti, kad įstatymai yra vienodai lygūs visiems žmonėms, įskaitant ir išrinktus politikus. Tačiau siekdamas būti nekvestionuojamas ir nepakaltinamas, reikalaujamas išskirtinio atlygio ir kitų išskirtinių teisių, politinis elitas mūsų laikų demokratijose nebegyvena paprasto piliečių gyvenimo ir nesupranta jų problemų. Veikiau regime tendencijas valdyti visuomenę, kurioje piliečiai yra tarsi pavaldiniai, priklausantys nuo jų valios ir malonės. Tokios per neapdairumą įsivyraujantys tendencijos galią paverčia prievarta.

MEDIJOS IR KONTROLĖ

Vytautas Rubavičius pranešime „Medijų antropoceno iššūkiai demokratijai“ konstatavo demokratijos ištuštėjimą ir politinio sluoksnio nutolimą nuo visuomenės, visuomenės išpolitavimo ir išpilietinimo tendenciją, kuri smaugia Vakarų demokratines valstybes. Problema yra ir ta, kad negalime sakyti, jog reikia pakeisti požiūrį, netgi sunku įsivaizduoti, kokia jėga gali tą politikų požiūrį pakeisti. Tuomet politiniams sluoksniams, kurie yra atsiskykę nuo visuomenės ir įgavę visavaldiškumo galią, reikia susirinkti, apsispręsti ir imti dalytis valdžia. Tačiau niekas jų tai daryti neverčia. Visa technologinė sistema ir skaitmenizacija tik stiprina jų vienvaldiškumą ir teikia daug naujų įrankių manipuluoti visuomenės nuomonėmis, skaidyti ją, supriešinti įvairias visuomenės grupes, nukreipiant dėmesį nuo iš tiesų esminių problemų, nuo politinio sluoksnio visavaldiškumo. Kai tik apie jį pradedama kalbėti, iš karto sukyta visa „meistryminė“ žiniasklaida, kritiškai kalbantys žmonės yra apkaltinami sąmokslu teorijomis ir visokiaisiais kitais dalykais, nors sveiko proto žmogus žino, kad jis kaip tik ir gyvena sąmokslu teorijų realybėje. Tikrovė yra sąmokslų teorijų plotmėje, nes joks žmogus, joks pilietis nežino, kas yra tas, kuris priima sprendimus, tampo politikus už virvučių, kas yra tie tikrieji, įtakingieji veikėjai, kurie, kaip pavyzdžiui didžiosios IT bendrovės, pradeda remti netgi JAV prezidento rinkimus. Pranešime V. Rubavičius siekė tą demokratijos diskursą šiek tiek supriešinti su medijų, antropoceno diskursu, kuriame ryškus technologinės sistemos įsivyravimo aspektas, kada technologinė sistema iš esmės ima valdyti, ir tą valdymą mes matome per įvairiausių ekspertinius sambūrius, kai patys politikai vis labiau valdžią atiduoda ekspertams, tarsi tai būtų ne jų sprendimų sritys, taip nusimesdami politinės atsakomybės likučius. Visa tai aiškiai atsiskleidė pandemijos valdymo sąlygomis, kai paaiškėjo, kad valdo nebe politinis sluoksnis, kuris visada prisidengia vienais ar kitais ekspertais. Sociologai, politologai jau seniai kalba apie vadinamąją demokratijos stoką. Tai kyla iš to, kad nėra jokios europinės visuomenės, kuri galėtų net procedūriškai įgyvendinti renkamos ir atstovaujamos demokratijos principus. Todėl europinis politinis sluoksnis iš esmės yra įsitvirtinęs nedemokratiškai. Tai vis labiau politines galias įgaunantis sluoksnis ir vis labiau perimantis konstitucines nacionalinės valstybės galias. Ši demokratijos likučius ardanti veikla labai aiškiai matoma aukščiausiam ES politiniame sluoksnyje, kada jis užsipuola Lenkijos ar Vengrijos vyriausybės sprendimus nacionalinės kompetencijos lygmeniu. Prelegentas kelia klausimą: kas iš tikrųjų yra tie valdytojai, kurie operuoja konstitucinėmis galiomis? Atsiranda europinio lygmens parlamentarų ir įvairių politinių veikėjų, kurie aiškina, kad pagrindinis tikslas yra pakeisti Lenkijos ar Vengrijos vyriausybes ir t. t. Taip naikinama pati nacionalinių rinkimų nuovoka, kuri tampa tarsi atgyvenusi, nes visi sprendimai turi būti priimami iš daug aukščiau. Pranešėjas atkreipė dėmesį, kad dar vienas simptomiškas dalykas, kalbant apie demokratijos diskursą, yra Klausos

Schwabo (2018) išsakyta mintis, kad politinis sluoksnis ir visuomenė susvetimėjo, įsivyravo visiškai atskirtis, visuomenės nepasitikėjimas politiniais sluoksniais ir beveik galutinis buvusio kontrakto tarp politinio sluoksnio ir visuomenės suirimas. Visuomenė nebejaučia atsakingo atstovavimo, kalbant apie būsimo pasaulio viziją ir jo valdymo pobūdį, jau visiškai nebemimamas žodis „demokratija“, tarsi jos jau ir nebereikėtų, o naujas socialinis kontraktas turi būti mezgamas jau visiškai kitokiu technologiniu pagrindu. Kitas dalykas, kuris yra iššūkis vakarietiškaai demokratijai, yra nepaprastas autoritarinių valstybių ryžtingumas ir veiksmingumas, ekonominis ir politinis konsolidacinis iškilimas.

V. Rubavičius pranešime priminė, kad sąvoka „antropocenas“ įvardijama šiuolaikinio kapitalizmo raida, kurioje įsivyrąja žmogaus pasaulį suprekinantys ir sūišteklinantys veiksniai. Tai technologiniu pavidalu pasireišskianti skaitmeninių medijų stadija, kuri išsiskleidė paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje: reikšmingi yra Bernardo Stieglerio (1994; 1996; 2001; 2015) darbai, kuris tą pradžiaį laiko 1993 m., kai įsivyrąja skaitmeninis *www* valdymas, pajungęs visas pasaulio šalis ir visus visuomenės sluoksnis. Kai kuriuos tokio pasaulio valdymo požymius jau gerokai anksčiau aptarė prancūzų mąstytojas Guy'jus Debordas (2007). Antropocenas yra iššūkis žmonijai dėl jos ateities. Esminis išskylantis klausimas: kaip žmonija gyvuos medijoms užvaldant visuomeninę sąmonę? Kaip šis vyksmas keičia demokratijos pobūdį bei jos supratimą? Esminį filosofinės, o sykiu ir politinės refleksijos horizontą jau nužymėjo M. Heideggerio keltas technikos klausimas, kuris šiuo metu įgauna medijų technikos klausimo pobūdį. Filosofams ir politologams dera svarstyti, kas ir kaip galėtų pakeisti ar įveikti minėtų mąstytojų įžvalgą ir vis labiau išsiskleidžiančią visuomenės skaitmeninio ir vaizdinio gludinimo tendenciją, kurią savaip skatina ir humanitarinės-teorinės žinijos menkėjimas, ką matome ir universitetų kursuose. Esminis dalykas tas, kad individualios ir kolektyvinės individuacijos vyksmus iš socialinės egzistencijos lauko perima ir užvaldo skaitmeninės-algoritminės medijų technologijos. Viso to įveika turėtų įgauti geologinės raiškos pasaulinę politinę galią, tačiau ar esama prielaidų tokiai galiai rasti stiprėjančios didžiųjų pasaulio valstybių kovos ir ginklavimosi varžytuvių aplinkoje, lieka neaišku. Lygiai taip pat neaišku lieka ir tai, kaip tokia įveika galėtų skleisti demokratijos pavidalu kartu įveikiant pačios demokratijos krizę. Į šiuos klausimus aiškių atsakymų tikrai nėra.

Alvydas Noreika pranešime „Medijos ir cenzūra“ pirmiausia pažymėjo, kad paprastai komunikacijos teorijoje medijos ir cenzūra traktuojamos kaip dvi nesutaikomos priešingybės. Medijų subjektai, korporatyviniai ar individualūs, traktuojami kaip nekompromisiniai kovotojai už laisvą žodį ir netrukdomą informacijos rengimą bei sklaidą visuomenėje, o cenzūros instancijos – tai, kas medijoms nuolat trukdo vykdyti jų pamatines funkcijas. Pranešėjas atkreipė dėmesį, kad prieš daugiau nei dešimtmetį lietuvių mokslininkas Gintaras Aleknonis veikale „Naujoji cenzūra“ (2011) suabejojo tokia perskyra, išskeldamas mintį, kad žiniasklaida, manipuliudama turima laisve informuoti, riboja visuomenės teisę žinoti, ar, kitaip sakant, užsiima ne kuo kitu, o cenzūra. Už G. Aleknonio svarstymų glūdi mintis, jog žiniasklaida kaip cenzūros instancija veikia darydama visuomenei pranešamos informacijos atranką. Šią mintį pasirinkus kaip išeities tašką, pranešime A. Noreika aptarė, koku mastu medijų vykdoma informacijos atranka galėtų būti tapatinama su cenzūra.

Dalia Marija Stančienė pranešime „Gillesis Deleuze'as apie kontroliuojamos visuomenės kalbą“ pirmiausia atkreipė dėmesį į šio poklasikinės prancūzų mąstymo tradicijos atstovo aktualumą ir šiandien. Šis mąstytojas yra vienas žymiausių racionalistinės Vakarų mąstymo tradicijos ir racionalistinio subjekto kritikas, savo veikaluose plėtojęs idėją apie platonizmo apvertimą, kūręs skirties filosofiją, kurioje norėjo įgalinti įvairių mąstytojų ir tikrovių buvimą.

Save jis siejo pirmiausia su tokiais mąstytojais kaip M. Foucault ir Jacquesas Derrida. Su M. Foucault jį siejo domėjimasis F. Nietzsche, jo mintimi, kad „gyventi reiškia mąstyti, mąstyti reiškia kurti, o kurti reiškia matyti ir kurti“. G. Deleuze'ą domino, kokios yra šiandienos žmogaus egzistavimo formos, egzistencinės problemos, vertybės, psichologinė galių teorija, politinė veikla, kas yra pats gyvenimas, kas yra subjektyvacijos procesas. Profesorė sutelkė dėmesį į G. Deleuze'o galios struktūrų ir sociotechnologinės kontrolės tyrimus, kurie pirmiausia buvo pateikti jo kartu su Félixu Guattari parašytame veikalė „Kapitalizmas ir šizofrenija“ – Anti-Oidipias“ (I dalis) (1972) ir „Tūkstantis plokštikalnių“ (II dalis) (1980). G. Deleuze'as pažymi, kad M. Foucault darbuose (1972; 1998a; 1998b; 2020) vyrauja tam tikras formų ir jėgų santykis, kuris buvo svarbus jo politikos, epistemologijos ir estetikos koncepcijoms, atkreipia dėmesį į įvestą „nereikšmingo žmogaus“ sąvoką, kuri savitai atliepia F. Nietzsche'ės „paskutiniojo žmogaus“ konceptą. Analizuodamas kontroliuojamą visuomenės kalbą, G. Deleuze'as gilinasi į M. Foucault galios mechanizmų sampratą, atskleidžia, kaip yra įsteigiami galios aparatai bei kaip subjektai leidžia save pajungti tai galiai. Tyrinėdamas geismo mašiną ir valstybės aparatus, G. Deleuze'as ir F. Guattari tvirtina, kad geismo asambliažai visuomenėje eina pirma galios ir ją įsteigia. Jie priešpriešina geismo mašinos sąvoką M. Foucault galios mechanizmo sampratai. Pati valstybės forma laikoma universalialia ir prilyginama užgrobimo aparatui, kuris atlieka standartizavimo ir suvienodinimo funkcijas. Taip pat bandoma pateikti „karo mašinos“ konceptą, kuris griaua sustabarėjusias formas, kuria tai, kas yra nauja. G. Deleuze'as pabrėžia, kad „karo mašina“ implikuoja tam tikrą erdvės tipą ir labai specifinių elementų, tokių kaip žmonės, technologijos, samplaiką šioje erdvėje. „Karo mašina“ yra nomadinė ir jos nereikėtų tapatinti su tikru karu, nes ji siekia ne sukelti karą, bet inicijuoti tam tikrus kūrybinius pokyčius. Šie du agregatai – „valstybė-forma“ ir „karo mašina“ – apima visas žmogiškosios veiklos sferas, kurios, pasitelkdamos kontrolę, yra apraizgytos kintančios galios tinklu. Galia yra pajungiama geismui, kuris suvokiamas kaip pozityvi išlaisvinanti jėga. „Valstybė-forma“, pasak G. Deleuze'o, yra virtuali, ji gali aktualizuotis pačiomis įvairiausiomis istorinėmis valstybės formomis. „Karo mašina“, pasitelkdama metamorfozes, nuolat siekia įveikti ir sutrikdyti valstybės aparato reprodukuojamas struktūras, kita vertus, valstybės aparatas nuolat siekia užgrobti „karo mašiną“ ir panaudoti ją savo tikslams. G. Deleuze'as ir F. Guattari pabrėžia, kad valstybė neturi savo „karo mašinos“, ji gali tik ją užgrobti. Valstybės aparatas apibrėžiamas kaip padalinta erdvė su disciplinos institucijomis, tolydi erdvė vadinama nomadine erdve. Todėl tolydi politika yra nomadinė politika, kuri keičia pavidalus ir neprisiriša prie tapatybių ir teritorijų. Nomadas visada keliauja su savo erdve, visada yra tapsmo būklėje. Taigi nomadinė erdvė demonstruoja nuosavybės santykiais paremtą valstybės erdvę, todėl valstybė siekia sustabdyti ir apriboti nomadinį judėjimą. Tautinės valstybės, susidūrusios su pabėgėlių srautais, pradeda veikti kaip represiniai aparatai, tampantys kontrolės mechanizmais.

Kalbėdamas apie naujos būklės pasaulyje atsiradimą, G. Deleuze'as (2012) konstatuoja, kad yra judama link kontrolės visuomenių, kurių funkcionavimo pagrindas – nuolatinė kontrolė ir nepaprastai greita komunikacija. Kontrolės visuomenė formuojama remiantis skaitmenine kontrolės kalba. Tokioje visuomenėje svarbiausias dalykas yra kodas. Skaitmeninė kontrolės kalba yra sudaryta iš kodų, nurodančių draudimą ir leidimą, priėjimus prie tam tikros informacijos. Analizuodamas M. Foucault kalbą G. Deleuze'as pastebėjo, kad jam, priešingai nei kalbininkams, kalba buvo pusiausvyros neturinti sistema. M. Foucault svarbiausia buvo mąstymo logika. Mąstyti – tai matyti ir kalbėti, tik su sąlyga, kad žvilgsnis neapsiriboja tik daiktais ir pakyla iki matymo. Kalba neapsiriboja žodžiais ir sakiniais, ji pakyla iki pasakymų. Pabrėždamas matomybės ir sakomybės santykių koncepciją, M. Foucault atskleidžia vykstančią nuolatinę kovą tarp

to, kas matoma, ir to, kas sakoma. Jis iškelia beasmenį kalbėjimo būdą, t. y. trečiąjį [gramatinių] asmenį. Beasmeniame arba asmeniniame kalbėjime atsiranda „niekingas žmogus“, kurį M. Foucault apibūdina kaip eilinį žmogų. „Niekingas žmogus“, susidūręs su galia (policija ir kitomis institucijomis), yra verčiamas kalbėti ir būti regimas, tai yra šiuolaikinio žmogaus dalia. G. Deleuze'as pažymi, kad M. Foucault, įvesdamas trečiąjį asmenį į niekingų žmonių gyvenimą ir analizuodamas žinojimo darinius bei galios mechanizmus, atskleidė naują matmenį – subjekto dimensiją, t. y. subjektyvaciją, kuri žymi procesą. Subjektyvacijos procesai vyksta įvairiais būdais, kuriais individai ir kolektyvai konstatuoja save kaip subjektai.

Apibendrinama pranešimą profesorė akcentavo, kad šiuolaikinis subjektyvizacijos procesas, pasak G. Deleuze'o juda link kontrolės visuomenės su skaitmenine kontrolės kalba. Tokie visuomenėje svarbiausias dalykas yra kodas. Skaitmeninė kontrolės kalba yra sudaryta iš kodų, nurodančių leidimą ar draudimą priėti prie tam tikros informacijos. Galime suprasti, kad mūsų laikmečio didysis iššūkis žmogui bus sugebėjimas išsaugoti autonomiją ir veiksmų laisvę vis labiau stiprėjančio skaitmeninio totalitarizmo akistatoje.

TECHNIKOS SANTYKIS SU TEISE

Šio straipsnio autorius Tautvydas Vėželis pranešime „Filosofas ir konformistinės kalbos režimas: žodžio laisvės galimybės šiuolaikiniame pasaulyje“ atkreipė dėmesį į tai, kad nuo pat filosofijos atsiradimo antikinėje Graikijoje jos skiriamasis tikro filosofavimo bruožas yra mąstytojo gebėjimas kurti idiomias, t. y. idiomines sąvokas, ir taip išreikšti savo individualią patirtį, savo autentišką mąstymą. Graikiška sąvoka „idioma“ apibrėžiamas posakis ar tik kuriai nors kalbai būdingas vientisos reikšmės sustabarėjęs žodžių junginys, kurio reikšmė nesutampa su jį sudarančių žodžių reikšmėmis. Ši sąvoka turi savitą leksinę reikšmę ir jos pažodžiui negalima išversti į kitą kalbą. Savo gyvenamojo laikmečio jausenos perteikimo idiominė filosofine kalba paslaptis Vakarų mąstymo tradicijoje domina ne vieną reflektuojantį žmogų ir išlieka labai aktuali iki šiol. Keltas klausimas: kodėl? Kalbėta apie tai, kad mąstytojo idiominiis kalbėjimas visuomet susiduria su konformistinės kalbos režimu, nesvarbu, kokiais laikais gyvename. Istorijoje turime daugybę individo, savo kalbėjimu metančio iššūkį konformistiniam kalbos režimui, pavyzdžių (Sokratas, Meistras Eckhartas, M. Lutheris, T. More'as ir kiti). Konformistinis kalbos režimas buvo mėginamas apibrėžti ir įvardyti moderniaisiais laikais. M. Heideggerio veikale „Būtis ir laikas“ (2014) (Kačerauskas, Vėželis: 2016) išplėtotas „tūlo“ (das Man) egzistencialas yra vienas įdomiausių tokių mėginimų modernųjų laikų filosofijoje. Pranešimo pabaigoje buvo padaryta išvada, kad, pasak Platono ir jį dažnai citavusio lietuvių filosofo Arvydo Šliogerio (2013), „bailios sielos žmogus negali būti filosofu“, todėl filosofas, jeigu jis tikrai toks yra klasikine šio žodžio prasme, negali užsidaryti bažnyčiose, celėse ir laboratorijose. Jis privalo neišsigąsti sandūros su konformistiniu kalbos režimu, kuris egzistuoja visada. Mūsų globalioje civilizacijoje nebelieka žmonių, kurie apskritai dar galėtų ką nors esminga pasakyti ne apie filosofiją kaip teksto duotį, o iš filosofijos vidaus. Vis dėlto pripažįstama, kad pats filosofo egzistencinis tipas, žmogus, kuris gali pažvelgti į daiktus bekalbiu teoriniu žvilgsniu, prieš tai padaręs kalbos atžvilgiu totalinės ironijos judesį, gali atsirasti bet kur ir bet kada.

Tomas Nemunas Mickevičius pranešime „G. Simondonas tarp technikos kultūros ir technokratijos“ akcentavo tai, kad kritinė technikos filosofijos fazė prasidėjo technikos autonomijos ir technologinio determinizmo sampratomis, teigiančiomis, kad žmonijos technologizacija yra nebe kontroliuojama istorinė lemtis. Gilbertas Simondonas savo veikaluose (1989a; 1989b) polemizuoja su tokia filosofine technikos interpretacija ir teigia, kad ji kyla iš autentiško technikos veikimo supratimo trūkumo – nepaisant tam tikro autonomiškumo,

vis dėlto galiausiai technika neturi savarankiškų intencijų. Šiai padėčiai ištaisyti jis siūlo plėtoti technikos kultūrą, taip pat mechanologiją, kuri apimtų autentišką technikos veikimo išmanymą ir kartu filosofiskai kontekstualizuotą techniką žmogaus egzistencijos visumoje. Ši technikos kultūra turėtų būti nepriklausoma nuo technikos ir netgi ją valdyti. Kita vertus, G. Simondono mąstyme matyti ir technokratizmo apraiškų: jis teigia, kad technikos raida autonormatyvi ir nepriklausanti nuo socialinio vertinimo, taip pat privilegijuoja techninį žvilgsnį į pasaulį, o minėta technikos kultūra – tik prisitaiko prie technikos padėties. Šis technikos filosofijos istorijos pavyzdys – paskata apmąstyti technikos raidos demokratizavimo sąlygas ir dabartinėje situacijoje.

Vytis Valatka pranešime „Antroji scholastika: tautų ir valstybių teisės žvelgiant iš kultūrinės civilizacinės perspektyvos“ atsigrėžė į antrosios scholastikos (XVI–XVIII a.) tarptautinės teisės teoriją, kuri buvo neatskiriama šios scholastikos teisės filosofijos dalis. Pranešime buvo sutelktas dėmesys į pamatines kiekvienos tautos ir valstybės teises, kurias pateikė dominikonų vienuolis Francisco'as de Vitoria. Šios teisės taip pat nagrinėtos kultūriniame civilizaciniame kontekste, kuriame jos tampa pamatinėmis kultūrų ir civilizacijų teisėmis. Kadangi šios teisės įkūnija nuostatą gerbti, saugoti ir puoselėti kultūras ir civilizacijas, jas galima taikyti kaip priemones palaikyti, užtikrinti ir skatinti tarpkultūrinę tarpcivilizacinę komunikaciją bei dialogą. Pranešėjas kalbėjo apie tai, kad 1975 m. Helsinkio pasitarimo baigiamasis aktas įtvirtino pagrindinius tarptautinės teisės principus – esmines valstybių teises bei pareigas. Civilizuotam XXI a. vakariečiui, išugdytam laisvės, demokratijos, teisinės valstybės idealų pagrindu, šie principai atrodo savaime suprantami postulatai, galioję visada ir visur, bent jau visada Europoje, kurią įprasta laikyti civilizacijos, demokratijos, įstatymų viršenybės lopšiu. Pranešėjas pažymėjo, kad realybė, vis dėlto, paneigia šią romantinę viziją – minėtieji tarptautinės teisės principai gana ilgai skynėsi kelią į pripažinimą. Vienas veiksmų, labiausiai prisidėjusių prie jų įtvirtinimo – juos išskėlusi ir pagrindusi tarptautinės teisės teorija.

LAISVĖS GALIMYBĖS KOMUNIKACIJOS TERPĖJE

Arūnas Augustinaitis pranešime „Komunikacija kaip ideologija, visuomenės tvarka ir ateities galimybė“ analizavo, kaip komunikacija gali tapti ideologija ar visuomenės tvarka, ir ar ji gali pasiūlyti ateities galimybes. Pabrėždamas, kad informacija laikoma universalvia sudėtine mūsų tikrovės dalimi, pranešėjas iš informacijos pasaulio mėgino tiesiog išvesti įvairius gyvenimo pavidalus, paaiškinti reiškinius. Akcentuota tai, kad kuo labiau mes gyvename informacijos visuomenėje, tuo labiau ryškėja informacijos ir komunikacijos vaidmuo dabartiniame gyvenime. Tai reiškia, kad kiekvieną reikšmę galime traktuoti būtent kaip informacijos ir komunikacijos raišką, tam tikrą santykį, ieškoti priežasčių, modeliuoti ir t. t. Pasikeitusiame skaitmeniniame pasaulyje mes turime kitokią logiką, kitokį pasaulio supratimą. Jeigu kalbame apie ideologiją, tai reiškia, kad turime kitokias ideologijos formas, kitokias vertybes, kitokias technologijas, galiausiai kitokią pasaulio tvarką, kuri kaskart mums pasirodo vis nauju neįprastu pavidalu, ir mes dažnai tiesiog nesugebame suprasti, kodėl vyksta vienokie ar kitokie įvykiai, kodėl tai vienaip ar kitaip traktuojama, nesugebame suvaldyti iškilusių krizių. Pranešėjui labiausiai rūpi giluminiai šitų pokyčių mechanizmai, kurie yra universalūs ir nuo jų priklauso visų mūsų gyvenimo pusės, formos, ir tai, kas vyksta aplink mus, būtent – politiniai virsmai, „burbulai“, ideologijos, medijų įtakos ir t. t. Kitaip tariant, šie mechanizmai veikia visą mūsų gyvenimo suvokimą, vertybes, sprendimų priėmimą, netgi tai, kas vadinama pažanga, nesvarbu, ar mes ją priimame, ar neigiamė. Iš esmės tai yra informacinės santvarkos ir jos informacinių technologijų įgyvendinimo problema. Šiuo metu nebeliko nė vienos srities, kurios negalime vienaip

ar kitaip komunikaciškai modeliuoti, tvarkyti, suprasti ir pan. Taigi, didžiausia skirtis ar kontroversija yra tarp informacinio ir moderniojo racionalumo modelių, arba tipų, ir šiandieninės krizės, konfliktai, tradicinių politinių struktūrų erozija, diskusijos apie demokratijos turėjimą ar neturėjimą, yra kitos logikos ar paradigmos atėjimas ir stiprėjimas. Visa tai ateina iš mūsų būsimo informacinės visuomenės ateities. Todėl reikia kalbėti apie vis didėjančią informacinio pasaulio įsigalėjimą, pakeičiantį visas sritis, pirmiausia pažinimą, kuris yra informacinis visais pavidalais. Mokslai (nesvarbu, ar humanitariniai, ar tikslieji) iš esmės nenagrinėja savo tiesioginio objekto; tam tikru aspektu jie nagrinėja būtent informacinę tikrovę, prie kurios jie sugeba „prisikasti“. Visi jie iš savo pozicijos apčiuopia tik informacinę realybę, todėl šiandien galime matyti labai įdomius dalykus: vyksta šito medijinio informacinio gyvenimo ontologizavimas ir kartu technologinės būties supratimas. Vis daugiau kalbama apie didžiuosius duomenis, kurie rodo, kad dar prieš keletą dešimtmečių gyvenome informacijos trūkumo, deficito laikais. Vėliau šios informacinės „balutės“ peraugo į didžiules duomenų bazes, bibliotekas ir t. t. Atsirado informaciniai „ežerai“. Dabar jau praktiškai visiškai pasineriame į informacinį gyvenimą. Tai jau nebėra gyvenimas šalia ar su informacija, tai jau gyvenimas informacijoje, kuri reikalauja naudoti vis daugiau komunikacinių priemonių ir technologijų bei apskritai traktuoti pasaulį kaip medijas. Iškylo hipersusietumo problematika, nes informaciniu pagrindu integruoti visi ryšiai, tai tampa tarsi bendru mūsų gyvenimų pagrindu. Pranešėjas tam priešina transformatyvumo sąvoką, ir teigia, kad pasaulį pradėdame suprasti kaip informaciją ir taip pat, antropologijos požiūriu, pasaulį pradeda keisti informacija. Kitaip sakant, žmogus pradėdamas iš esmės suprasti kaip medijų pasaulio kūrėjas ir gyventojas, kas ir atsiskleidžia šiuolaikinėje visuomenėje. Medijos tapo ir vertybiniais santykiais, ir kultūros formomis, ir technologijomis (kurios yra idėjos, mintys, sprendimai, įkūnyti technologiniuose pavidaluose). Medijos tapo civilizacijos pamatu, jų konstruotais modeliais, jų ypatumai gali būti traktuojami kaip tam tikros komunikacinės kontrrevoliucijos. Šie pokyčiai labai stipriai veikia visas vertybių sistemas, jų gyvavimo būdą. Savo ruožtu, vertybės ir ideologijos niekur nedingsta, jos įgyja vis kitus pavidalus, nes keičiasi ir pačios kultūros supratimas. Kultūra tampa milžinišku įskaitmenintu vertybiniu rezervuaru, iš kurio kaupiamos idėjos, jos interpretuojamos, įkeliamos į skirtingus kontekstus, ir vėl kuria naujus kultūros produktus, formas, kuriomis minta žmogus kaip kultūrinis gyvūnas.

Gintautas Mažeikis pranešime „Politinio simbolinio lauko formacijos ir jų kaita“ kalbėjo apie tai, kad politinio simbolinio lauko formacijas galima apibūdinti naudojantis priegomis, kaip jos buvo plėtojamose Oswaldo Spenglerio (2018; 2020), Ernsto Cassirerio (1929), Vytauto Kavolio (1993; 1998), Leonido Donskio (2009) knygose. Kita vertus, mums svarbu ir tai, į ką simboliai nurodo tik simptomiškai: įtampa, iš kurios kyla konfliktai ir krizės, kurios rodo politinio lauko kismą. Politiškumas, politika ir politikai nuolat išreiškia ar rungtis ne tik tarpusavyje, bet ir su tradicijomis ar su savo pačių norais ir taip formuoja politinį simbolinį lauką. Politinis simbolinis laukas yra viešai išpažįtamų vertybių kompleksas, kai siekiama konkrečių valstybės ar partijos raidos tikslų, sprendžiami egzistuojantys konfliktai, problemos arba kuriami nauji konfliktai ir keliami nauji pokyčių tikslai. Valstybės simboliai – herbas, himnas, Konstitucija bei vertybės – demokratija, piliečių laisvės ir teisės, apibrėžia pagrindines politinio simbolinio lauko koordinates, tačiau partijos ir kiti politiniai sąjūdžiai gali turėti papildomų ar net priešingų vertybių. Pavyzdžiui, dešinieji politikai tokia vertybe laikys jų įsivaizduojamą tautą, liberalai – laisvą globalią konkurenciją, o kairieji – lygias galimybes ir išnaudojimo nebuvimą: trys jėgos, traukiančios į skirtingas puses. Pokyčių politika iš esmės gali remtis ne tik kritine teorija, bet ir kūrybinėmis nihilizmo nuostatomis.

Lietuvoje šiai nihilizmo filosofijai plačiausiai atstovauja Rita Šerpytytė (2007; 2013; 2019), parodydama nihilistinės minties įvairovę ir galimybes. Kairysis nihilizmas akcentuoja solidarumą ir partnerystę vietoj susvetimėjimo ir vienišumo, socialinį teisingumą ir empatiją vietoj išnaudojimo ir žmogaus instrumentalizacijos, kultūros grupių autonomizmą ir įvairovę vietoj išivaizduojamos tautinės, klasinės ar religinės vienovės, dialektų gausą vietoj bendrinės kalbos hegemonijos, tarptautiškumą vietoj uždaro valstybės.

Gintautas Vyšniauskas pranešime „Kolektyvinė psichozė kaip totalitarizmo terpė“ išskyrė tokius svarbiausius aptariamos temos dalykus: 1. Klasikinė diktatūra remiasi karine galia (Francisco Franco, Augusto Pinochet), totalitarizmas – masių iniciatyva (komunizmas, nacizmas). 2. Toji iniciatyva pasireiškia kolektyvinės psichozės (KP) forma. 3. Nepasitenkinimas kultūra – kolektyvinės psichozės *conditio sine qua non* (būtina sąlyga, be kurios neįmanoma ką nors pradėti). 4. KP, pridėjus „rojaus“ žemėje kūrimo naratyvą (komunizmas, Trečiasis reichas, „neturėsite nieko ir būsite laimingi“), yra būtinos ir pakankamos totalitarizmo sąlygos. 5. XXI a. Didžioji pertvarka (*the Great Reset*) – antroji totalitarizmo banga. Taigi buvo aptartas kolektyvinės psichozės santykis su totalitarizmu ir palanki terpė jam atsirasti bei įsigalėti.

Algis Mickūnas pranešime „Reikšmė „laisvės“ komunikacijoje“ priminė, kad mūsų dienomis įvairiais būdais daug kalbama apie filosofijos reikiamybę ar nereikiamybę. Kalbama, kad pasaulyje visi turi savo filosofiją (ar tai būtų indėnai, ar Afrikos tautos, ar postmodernistai). Jis pats tvirtino neturįs jokios filosofijos, jokios tezės, jokių teiginių ir jokios kritikos kitiems, svarbiausia tema visada išlieka atvirumas. Prisimenant antikinių graikų išminties deivę Atėnę, žmogus yra tragiškas, nes visur ir visada yra klystantis, todėl yra atsakingas už savo klaidas. Atėnei ir antikiniams graikams tai reišė, kad tik klaidingas žmogus gali būti dialogiškas. Taip atsiranda sokratiška erdvė, kurioje kiekvienas klausimas, kiekvienas atsakymas ar kiekvienas pasiūlymas yra ribotas. Todėl iškyla poreikis kitų dialogiško pobūdžio žmonių, kurie diskutuotų jų pačių suvokimą, rodytų jų nepakankamumą. Būtent todėl filosofija yra ta erdvė, kurioje kiekvienas žmogus gali teigti, o kiti turi ne tik teisę, bet ir pareigą paklausti kito griežtai ir tiksliai, ar tai yra tiesa. Nepaisant to, ką teigia aukščiausi autoritetai, ar minimi dievų vardai, viskas gali būti apklausinėjama. Tai yra Sokrato pobūdis, ir tai reiškia, kad žmogus gali būti laisvas net ir tada, kai jis yra klaidingas. Kartu be laisvės nėra atsakomybės. Nelaisvi žmonės negali kalbėti apie atsakomybę, nesvarbu, kokia dogma tiki. Tuomet iškyla klausimas, ką reiškia ta laisvė? A. Mickūnas pabrėžė, kad klasikiniame mąstyme ir visose komunikacijose pirmas laisvės reikalavimas yra be jokių prielaidų ir įsikišimų atverti pasaulį taip, kaip pasaulis yra. Jeigu yra įtraukiami kokie nors interesai, tai jau nebėra laisvė. Laisvė yra pasaulio atvėrimas tokio, koks jis yra, be jokių žmogaus psichologinių, ideologinių ar religinių tikėjimų reikalavimų. Pranešime dar kartą patvirtintos daugelyje A. Mickūno veikalų (2007; 2010; 2017; 2018) plėtotos mintys, kad viešoji erdvė kaip pamatinė demokratinė institucija nėra duota. Ji atsiranda bendruomenės nariams ją kuriant ir palaikant. Ši erdvė yra visų piliečių tarpusavio tolerancija tikraja šio žodžio prasme. Šios erdvės steigtis sutampa su žmonių autonomijos ir lygybės steigtimi. Kiekvienas pilietis, norintis palaikyti tokią erdvę, yra įpareigotas palaikyti valstybės nepriklausomybę, nes šitai palaikytų ir savo paties autonomiją bei lygybę. Griežtai kalbant, tik tokia politinė bendruomenė, toks polis yra vertas nepriklausomybės.

IŠVADOS

Konferencijoje įvairiais aspektais nagrinėtos ir aptartos politiškumo, ideologijos ir žodžio laisvės problemos šiuolaikiniame globaliame pasaulyje. Pranešėjai, remdamiesi savo tyrimais, iš filosofinių ir sociologinių perspektyvų apibrėžė esmines šių problemų gaires ir mėgino siūlyti

galimus jų sprendimo būdus. Pirmiausia, kalbant apie santykį tarp demokratijos, politiškumo ir politinio korektiškumo aiškėja, kad tai vienas nuo kito neatskiriami reiškiniai. Demokratija, būdama daugumos valdžia ir viešas reikalas, įmanoma tik puoselėjant bendros valstybės, kurioje įmanoma laisvai veikti, idėją. Jeigu nėra šios laisvės, nėra ir politiškumo (ir atvirkščiai). Savo ruožtu, politinis korektiškumas, neatskiriamas nuo šalies socialinių aplinkybių, kultūrinių tradicijų ir kalbos vartojimo ypatybių, galimas tik demokratinėje laisvo žodžio aplinkoje ir neįmanomas postdemokratinėje visuomenėje. Šiuolaikinio globalaus pasaulio ontologinė „posttiesos“ būklė kelia naujus iššūkius klasikine prasme suprantamam politiškumui ir žodžio laisvei, taip pat reikalauja atidumo ideologiniam kalbos sluoksniui atpažinti.

Literatūra

1. Aleknonis, G. 2011. *Naujoji cenzūra*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
2. Baudrillard, J. 2009. *Simuliakrai ir simuliacija*. Vertė M. Daškus. Vilnius: Baltos lankos.
3. Bauman, Z. 2007. *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vertė V. Rubavičius. 2-asis patais. leidimas. Vilnius: Apostrofa.
4. Bernays, E. 2021. *Propaganda*. Vertė V. Norkūnienė. Kaunas: Kitos knygos.
5. Cassirer, E. 1929. *Philosophie der Symbolischen Formen* (Berlin: Bruno Cassirer, Band 1: Die Sprache, 1923; Band 2: Das Mytische Denken, 1925; Band 3: Phänomenologie der Erkenntnis).
6. Debord, G. 2006. *Spektaklio visuomenė*. Vertė D. Gintalas. Kaunas: Kitos knygos.
7. Deleuze, G.; Guattari, F. 1972. *Capitalisme et Schizophrénie 1. L'Anti-Œdipe*. Paris: Éditions de Minuit.
8. Deleuze, G.; Guattari, F. 1980. *Capitalisme et Schizophrénie 2. Mille Plateaux*. Paris: Éditions de Minuit.
9. Deleuze, G. 2012. *Derybos*. Vertė L. Perkauskytė, N. Milerius, A. Žukauskaitė. Vilnius: Baltos lankos.
10. Donskis, L. 2009. *Neapykantos formos. Įaudrinta vaizduotė moderniojoje filosofijoje ir literatūroje*. Vertė L. Jonušys. Vilnius: Versus aureus.
11. Foucault, M. 1972. *Histoire de la Folie à L'âge Classique*. Paris: Gallimard.
12. Foucault, M. 1998a. *Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas*. Vertė M. Daškus. Vilnius: Baltos lankos.
13. Foucault, M. 1998b. *Diskurso tvarka*. Vertė M. Daškus. Vilnius: Baltos lankos.
14. Foucault, M. 2020. *Tiesa ir teisinės formos*. Vertė T. Zaronskis. Vilnius: Vaga.
15. Heidegger, M. 2014. *Būtis ir laikas*. Vertė T. Kačerauskas. Vilnius: VGTU leidykla Technika.
16. Jokubaitis, A. 2016. *Filosofas kaltina mokslininkus, Arba kas blogai su politikos mokslu?*. Vilnius: Naujasis židinys-Aidai.
17. Jokubaitis, A. 2017. *Liberalizmas kaip pilietinė religija*. Vilnius: Tyto alba.
18. Jokubaitis, A. 2008. *Politika be vertybių*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
19. Jokubaitis, A. 2018. *Politisinis idiotas. Apie neišvengiamą politikos kvailybę*. Vilnius: Tyto alba.
20. Kačerauskas, T. 2019. 'Ethics in Business and Communication: Common Ground or Incommensurable?'. *E+M Ekonomie a Management* 22(1): 72–81.
21. Kačerauskas, T. 2018. „Komunikacija ir perspektyvizmas“, *Logos* 97: 65–71.
22. Kačerauskas, T.; Baranovskaja, I. 2021a. 'Should we Destroy our Soviet Heritage? Exploring the Case of Soviet-era Sculptures on the Green Bridge, Vilnius, Through an Analysis of Media Debates', *Journal of Baltic Studies*. DOI: 10.1080/01629778.2021.1948878.
23. Kačerauskas, T.; Vėželis, T. 2016. *Šiapusybės regionai: 50 Heideggerio filosofijos klausimų*. Vilnius: VGTU leidykla Technika.
24. Kačerauskas, T.; Mickūnas, A. 2021b. *Tarp komunikacijos teorijų. Šimtas klausimų*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
25. Kačerauskas, T. 2020. „Tiesos klausimas komunikacijoje“ [Issue of Truth in Communication], *Logos (Vilnius)* 102: 70–76.
26. Kavolis, V. 1993. *Moralizing Cultures*. Lanham, Maryland: University Press of America.
27. Kavolis, V. 1998. *Civilizacijų analizė*. Vertė A. Gelūnas, M. Žiedas. Vilnius: Baltos lankos.
28. Lippmann, W. 1919. *The Political Scene*. New York: H. Holt and Company.
29. Lippmann, W. 1920. *Liberty and News*. New York: Harcourt, Brace and Howe.
30. McIntyre, L. 2018. *Post-Truth*. Boston University: MIT Press.
31. Mažeikis, G. 2010. *Propaganda ir simbolinis mąstymas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

32. Mažeikis, G. 2012. *Po pono ir tarno. Lyderystės ir meistrystės dialektika*. Kaunas: Kitos knygos.
33. Mažeikis, G. 2013. *Įsitikinimai. Sąmoningumo metamorfozės*. Kaunas: Kitos knygos.
34. Mažeikis, G. 2018. „Dvasios niekšybė“, *Moralinės vaizduotės tyrimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
35. Mickūnas, A. 2007. *Demokratija šiandien*. Vilnius: Versus aureus.
36. Mickūnas, A. 2018. *Istorija, kalba, suvokimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
37. Mickūnas, A. 2017. *Kosminė sąmonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
38. Mickūnas, A. 2014. *Mokykla, mokytojai, mokiniai*. Vilnius: Versus aureus.
39. Mickūnas, A. 2010. *Summa erotica*. Vilnius: Apostrofa.
40. Mickūnas, A.; Pilotta, J. 2014. *Society, Environment and World: Themes of Niklas Luhmann*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
41. Popper, K. R. 2008. Vertė A. Šliogeris. Vilnius: Pradai.
42. Rubavičius, V. 2010. *Postmodernusis kapitalizmas*. Kaunas: Kitos knygos.
43. Simondon, G. 1989a. *Du Mode D'existence des Objets Techniques*. Paris: Aubier.
44. Simondon, G. 1989b. *L'individuation Psychique et Collective*. Paris: Aubier.
45. Spengler, O. 2018. *Vakarų saulėlydis, I tomas*. Vertė A. Tekorius. Vilnius: Margi raštai.
46. Spengler, O. 2020. *Vakarų saulėlydis, II tomas*. Vertė A. Tekorius. Vilnius: Margi raštai.
47. Stiegler, B. 1994. *La Technique et le Temps. Tome 1, La Faute d'Epiméthée*. Paris: Éditions Galilée.
48. Stiegler, B. 1996. *La Technique et le Temps. Tome 2, La Désorientation*. Paris: Éditions Galilée.
49. Stiegler, B. 2001. *La Technique et le Temps. Tome 3, Le Temps du Cinéma et la Question du Mal-être*. Paris: Fayard.
50. Stiegler, B. 2015. *La Société Automatique. Tome 1, L'avenir du Travail*. Paris: Fayard.
51. Šerpytytė, R. 2007. *Nihilizmas ir Vakarų filosofija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
52. Šerpytytė, R. 2013. *Religija tarp sekularizacijos ir nihilizmo. Sekularizacija ir dabarties kultūra* (sud. R. Šerpytytė). Vilniaus universiteto leidykla.
53. Šerpytytė, R. 2019. *Tikrovės spektrai. Vakarų nihilizmas tarp diagnozės ir teorijos*. Vilniaus universiteto leidykla.
54. Šliogeris, A.; Gustas, V. 2013. *Pokalbiai apie esmes*. Vilnius: Tyto alba.
55. Schwab, K. 2018. *Ketvirtoji pramonės revoliucija*. Vilnius: Vaga.
56. Vasiliauskaitė, N. 2006. „Demokratija be priedartos: socialinė utopija?“, *Problemos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 36–45.
57. Vasiliauskaitė, N. 2020. *Racionalumas ar teisingumas. (Post)moderni utopija XX a.* Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
58. Vasiliauskaitė, N. 2012. „Racionalumo ir teisingumo sąjungos problema Johno Rawlso „Politiniame liberalizme“, *Problemos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. T. 82: 126–138.

TAUTVYDAS VĖŽELIS

Politics, Ideology and Freedom of Speech in the Ontological State of the Global World

Summary

This article attempts to understand the relationship between politics, ideology, and freedom of speech in the ontological state of the modern global world. Freedom of expression is recognised as a fundamental human right in the United Nations. On the other hand, it is inseparable from duties and responsibilities to both the other person and society. Democracy appeals to universal human rights, including freedom of expression. Democratic freedoms, on the other hand, result in a post-truth situation in which fundamental human rights or freedoms no longer exist and are replaced by a variety of views, including aggressive and manipulative ones. When diagnosing the current ontological state of the world, an attempt is made to look for perspectives for overcoming the problems.

Keywords: democracy, freedom, politics, ideology, post-truth